Şübhesiz ki (korunan) müttakîler gölgelerde kaynaklar 41 Ve canlarının istediğinden meyveler içindedirler

42 Yeyin, için âfiyet olsun işlediğiniz amellere mukabil 43 İşte biz muhsinleri böyle karşılarız 44 Vay halina

o gün yalan diyenlerin 45 Yeyin,

Sh:»5526

zevk edin biraz, çünkü mücrimlersiniz 46 Vay haline o gün yalan diyenlerin 47 Yerler, içerler de rükû' edin

denildiği zaman onlara, rükû' etmezler 48 Vay haline o gün yalan diyenlerin 49 Artık bundan sonra hangi

söze inanacaklar? 50

Vel'mürselâti Sûresi de burada hıtam buldu. Lâkin o fasıl günü bilfi'il gelmeden ona inanmıyanların

arkası alınmış olmıyacağından bunu Nebe' Sûresi ta'kıb edecektir.

NEBE'

﴿٧٨﴾ سُورَةُ النَّبَاءِ

Nebe' Sûresi Mekkîdir. Buna Amme Sûresi dahi denilir.

Âyetleri - Kırktır.

Kelimeleri - Yüz yetmiş üç.

Harfleri - Yedi yüz yetmiş.

Fasılası - ن م ١٠ harfleridir.

Mürselât Sûresinde « وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْ » buyurulmuş, umumiyyetle Peygamberlerin

miykatı ve evvelkilerin, sonrakilerin toplanıp ayrılacağı fasıl günü anlatılmış, âhirinde «

فَبِاَىِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ» buyurulmuştu. Buna inananlar da inanmıyanlar da

bulunduğu ve Kur'anın, nüzuliyle nübüvveti Muhammediyyenin bu haberi üzerine müşriklerin gâh telâş

gâh istihza tarzında sorup soruşturarak bahs ü münakaşalara dalmış bulunmaları sebebiyle nâzil olmuş

bulunan bu «Amme» Sûresinde de bilhassa nübüvveti Muhammediyye miykatı i'tibariyle fasıl günü

anlatıcaktır. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٣﴾ اَلَّذِى هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًا ﴿

Sh:»5528

﴿٧﴾ وَالْجِبَالَ اَوْتَادًا ﴿٨﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا

النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١٢﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٣﴾
وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٤﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَآءً
ثَجَّاجًا ﴿١٥﴾ لِنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٦﴾ وَجَنَّاتٍ اَلْفَافًا
﴿١٧﴾ اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٨﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى
الصُّورِ فَتَاْتُونَ اَفْوَاجًا ﴿١٩﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا
﴿٢٠﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢١﴾ اِنَّ جَهَنَّمَ
كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢٢﴾ لِلطَّاغِينَ مَاٰبًا ﴿٢٣﴾ لَابِثِينَ فِيهَآ
اَحْقَابًا ﴿٢٤﴾ لَايَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٥﴾ اِلَّا
حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٦﴾ جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٧﴾ اِنَّهُمْ كَانُوا
لَايَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٨﴾ وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٩﴾ وَكُلَّ
شَىْءٍ اَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٣٠﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا﴿﴾

Neden soruşturuyorlar? O büyük nübüvvet haberinde 1 Ki onlar onda ıhtilâfa düşüyorlar 2 Hayır ileride bilecekler 3 Hayır, hayır ileride bilecekler 4 Değilmi ki biz arzı bir döşek yaptık 5 Ve dağları birer kazık 6 Ve sizleri çift çift yarattık 7 Ve uykunuzu bir sübat yaptık 8 Ve geceyi bir libas yaptık 9 Ve gündüzü bir meaş yaptık 10 Ve üstünüze yedi sağlam bina çattık 11 Ve içlerine şa'şaalı parıl parıl bir kandil astık 12 Ve o mu'sıralardan şarıl şarıl bir su indirdik 13 Çıkaralım diye onunla taneler ve otlar 14 Ve sarmaş dolaş bağlar bağçeler 15 Şübhesiz ki o fasıl günü bir miykat olmuştur 16 O gün ki sur üfürülür derken gelirsiniz fevcâ fevc 17 Semâ da açılmış olmuştur ebvab 18 Ve dağlar yütürülmüş olmuştur serab 19 Şübhesiz ki Cehennem olmuştur mırsad 20 Azgınlar için bir meâb 21 Devirlerce içine kalacaklar 22 Ne bir serinlik tatacaklar ne de bir şarab 23 Ancak bir hamîm ve bir gassak 24 Bir ceza ki bervechi vifak 25 çünkü ummazlardı onlar hiç bir hisab 26 Âyetlerimizi tekzîb ede ede kesilmişlerdi kezzab 27 Her şey'i ise biz ıhsa etmiş bir 28 kitaba geçirmişiz 29 Artık tatınız, artık size azâb artırmaktan başka bir şey yapacak değiliz 30

1. ﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ﴾ - aslı « عَنْ مَا » dır. Ne şeyden? Hangi şeyden? Demektir. İbham ta'zîm içindir. Hangi büyük mes'eleden demek olur. Ne için, neden dolayı? Demek olabilceğini de

söylemişlerdir. Her iki surette de bunu soruşanların maksadları gerek müsbet gerek menfî, gerek alay gerek ciddî olsun her halde inanmıyanların dahi bundan, ehemmiyetli bir telâş duyduklarını ve mes'elenin haddi zatinde azameti bulunduğunu iş'ar eder ki bu, şu cevab ile tasrih olunuyor. 2. ﴿عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ﴾ -

NEBE', mühim haber, ehemmiyyetle telâkkî edilmesi

Sh:»5530

lâzım gelen haber. « لام » ahd için olduğundan bilhassa nübüvvet haberi. Azîm vasfiyle tavsıfi de haddi zatinde en büyük haber olduğunu takrir ve tavzıhtir. Bu haber Peygamberin bi'seti ve bilhassa Kur'an ve nübüvvetle ıhbar ettiği Kıyamet haberidir. Ki herkesin iyman ve amelinden sorulacağı Âhıret günü, ba's günüdür. İymana gelmiyenler Peygamberin risaletinden birbirlerine ve diğerlerine soruyorlar: bu haber ne? O Allah tarfından tevhîde ve Âhıret gününe iymana da'vet için gönderilmiş Resul mu imiş? Hele o Kıyamet haberi nedir? Ölüler dirilecek, herkes amelinden suâl olunacakmış? Öyle mi? Diyorlar. Kimi öyle diyor, kimi böyle şey mi olur? Diyor, kimi de aceba diye tereddüd ediyordu, ki burada bunlar anlatılıyor 3. ﴿اَلَّذِى هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ - « فِيهِ » nin takdimi mücerred ihtimam veya kasr için

olabileceğine göre bundan iki ma'nâ vardır: ihtimam için olduğuna göre kiminin tasdık, kiminin inkâr, kiminin tereddüd ile o haber hakkında ıhtilâflarını ve bu ıhtilâfın bile onun ehemmiyyetine delâletini anlatır. Kasr için olduğuna göre ise onları ıhtilâf ve münakaşaları münhasıren o haber verilen şey hakkında olduğunu beyan ile bu ıhtilâftan haberin sıhhatine bir nevi' istidlâli ediyorlar amma ıhtilâf etmek bile, ileride bir fâide veya zarar mühâzasiyle olacağından dolayı, istıkbalde hayır veya şerr muhakkak bir mes'uliyyet gününün geleceğini hissetmekten neş'et eder ve bütün kavgalar ondan kopar ve soruşturanların, ıhtilâf edenlerin asıl farkları da o gün tehakkuk eder. Onun için 4. ﴿كَلَّا﴾ - ıhtilâf ve inkârı red, bâtıl zuumleri nefyile haberin kat'ıyyetini isbattir. ﴿سَيَعْلَمُونَ﴾ - Ya'ni ileride hâkikat münkeşif olup o haberin sıhhatini görecekler, vakt ü saat gelip aralarında ıhtilâfın fasl olunacağı, haklı ile haksızın ayrılacağı

gün bütün şübheler kesilecektir. 5. ﴿ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ﴾ - te'kiddir. 6. ﴿اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ﴾ - «اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ» ye kadar bu âyetler o haberin sıhhatini, âfâkî âyât ve delâil ile isbattır. İnkârı kabil olmıyan bu hakîkatler mülâhaza edilince sonunda bir

ayrılık bir kesim ve hisab gününün geleceğini inkâra mahal kalmaz. ﴿مِهَـادًا﴾

MİHAD - bir beşik ve karyola gibi döşenmiş, ihzar olunmuş döşek. Arz, insanlar için cevvi semâ içinde böyle döşenmiş bir döşek gibidir. Evvelâ bu döşek hazırlanmış, beşer bu döşekte doğmuştur. Bu döşekte yaşamakta yine bu döşekte menzil almaktadır. 7. ﴿وَالْجِبَالَ اَوْتَادًا﴾ - Bu da bir teşbîhi beliğdir. Evtad gibi demektir.

EVTAD, yere veya divara çakılan çivi ve kazık demek olan « وتد » in cem'idir ki müfredinde tânın sükûnu, fethi, kesri üç vecih câizdir. Kazık ve çivi tazyık ve teşdid ile rabt-ü tesbit vasıtasıdır. Netekim bizde de çivi çakmak bina yapmaktan kinaye olarak kullanıldığı gibi kazık kakmak da sebat ve ikametten kinaye olarak ebediyyet ma'nâsında bile kullanılır. Sanki Dünyaya kazık kakacak! Denildiği zaman ebedî kalmak istiyor demekten kinaye olur. Bunun gibi Arablarda da bir kazık çakılmadan bir ev kurulmıyacağı meseldir. Netekim Efveh:

والبيت لا يبتنى الا له عمد ولا عماد اذا لم ترس اوتاد

Beytinde: direkleri olmadan bir ev kurulamıyacağını, kazıklar sağlam çakılmadan da bir direk dikilemiyeceğini söylemiştir.

Burada Arzın hayati beşer için bir döşek gibi olduğu anlatılırken dağların da bu döşeğin vaz'ıyyetini tesbit için çakılmış kazıklar gibi bir takım fâideleri bulunduğuna ve

Sh:»5532

dağlar kaldırılıvermiş olsa o döşekte ikamet ve huzurun münselib olacağına işaret edilmiş bulunuyor. Arz üzerinde çıkıntıları bir sahaya çakılmış bir takım kazıkların manzarasını andıran ve bu suretle nice mıntakalar ifraz ederek onları ikamet ve medeniyyete elverişli mahfuz yataklar halinde tahdid ve tesbit etmiş bulunan dağların hikmeti hılkati. Kur'anda başlıca «

وَجَعَلْنَا فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

» gibi âyetlerde geçtiği üzere çalkanma ve ıztırab demek olan meyedan ve meyelandan muhafaza ile tesbit ve asayişi te'min eden

baskılar ma'nasında ifade olunmuşturki bu iztırablar, çalkanışlar, hayatı beşer bakımından olmak üzere arzî «yeolojigu» coğrafya'î, cevvî, ictima'î bir çok cihetlerle alâkadardır. Bu ifadede: Kışrı Arzın hayata müsâid bir surette teşekkülü için cazibei Arzın merkezden muhît sathına doğru intişarının tenevvü'u ve tevazünü ve dâhilî indifa'ata karşı mukavemet te'sîsi ve berr-ü bahrin tefrikı ile karalar akşamının sathi bahirden muhtelif irtifa'lardan yükseltilerek deniz sularının cezr-ü medd ile istilâsı tufanlarından kurturulması ve nehirlerin cereyanı için hazîneler, menba'lar, mecralar, teşkili, rüzgârların, bulutların, yağmurların muhtelif cereyanlarla tevzi'i ve muhtelif ıklimlerle muhtelif hayat şera'itının ve akvatının tenvi' ve ihzarı, daha sonra da ictima'î bakımdan beşeriyyet akınlarının, ıhtilâtlarının, müsademelerinin, muharebelerinin tahdid ve tanzîmi gibi ta'dada sığmaz nice nice menafi'i bir telhıs ve tabiî ahvalin hayata mülâyim olmıyan muktezayatına da bir işaret vardır. Öyleki Allah tealânın hayat bakımından inayeti mahsusası te'alluk edip de arz döşenmemiş, üzerinde dağlar oturtulmamış ikamet ve tehaffuz mıntakaları te'sis ve tesbit edilmemiş, sathı arz deniz seviyyesinde bırakılmış olsaydı tabi'at bakımından üzerinde aram kabil olmıyacak mütemadi bir iztırab cereyan edecekti. Görülmekte bulunan hayat ve şeraiitı husule gelmiyecek, merkez ve muhîtten tabi'at ceryanlarına

karşı mukavemet ve müdafe'a esbabı verilmemiş bulunacaktı, yetiştirilen bağlar, bağçeler şöyle dursun bir habbe, bir huceyre bile tutunamıyacaktı. Onun için Sema kapılarının açılması dağların yürütülüp serab haline getirilmesi Kıyamet olacaktır. Bunlar burada derin olmakla gayet basît gibi görünen en bedihî ana hatlariyle ıhtar olunarak mütekabilâtın fevkettabi'a demek olan tenvvü'ü ve mantıkî olarak yekdiğerini istilzamı i'tibariyle tarzı hayattan limmî ve innî deliller halinde hâlikın sun'-u iradesine in'am-u ihsanına, beşeriyyetin mükellefiyyetine, yapılmanın yıkımına, Dünyanın Âhıret ile izdivacına delâletlerine ve ona göre hattı hareket ta'yinine nazarları celbedecek vechile gösterilivermiştir. 8. ﴿اَزْوَاجًا﴾ Erkek ve dişi çift çift - hayatın tabi'at fevkında ilk tenevvü'ü ve halikın bir ni'meti mahsusası olarak firaşı huzurun ilk kademei ictima'iyyesi, veya sınıf sınıf, boy boy güzel ve çirkin gibi tabi'atın ıttıradını değiştiren ve biri diğerini hatırlatan mütekabil çiftler 9. ﴿سُبَاتًا﴾

BİR SÜBAT - bir kesim, bir ta'tîl, ya'ni kesik bir uyku, bir kestirme, bir rahat ve dinleniş, yâhud bir sübat gibi, ya'ni hiss-ü amelden kesilmek i'tibariyle bir ölüm gibi sükûn veya salgınlık, tefsirlerde ve Kamusta sübat kelimesinin ölüm, uyku veya hafif uyku ve rahat ma'nalarına kullanıldığı ve bu nam ile ma'ruf bir hastalığın da adı olduğu nakl olunuyorki insana müfrıt bir sükût getirir, uykudan gözünü açtırmaz hattâ

öldürür (uyku hastalığı denilen olmalı). Bu kelime tıb lisanımıza girmiş ve teşrihte de sağ ve sol şiryan sübatı isimleri ma'ruf olmuştur. Maamafih bu ma'nalar kelimenin asıl ma'nası değil, lâzımı olarak ıtlak edilmiş olduğu da beyan olunuyor. Deniliyorki sübat kelimesinin asıl maddesi olan « سَبْت » esası vaz'ında kat'etmek, kesmek ma'nasına

Sh:»5534

mevzu'dur. Kesilmesi mülâhaza olunan müte'allakına göre tıraş etmek, helâk etmek, meşguliyyeti kesip istirahat etmek, ma'ruf ta'birimizce ta'tıl yapıp dinlenmek gibi ma'nalarda kullanılır. Ve bu vechile iş ta'tıli günü ma'nasınada Sebt denilmiştir. Bir de sebt lügatte temeddüd ve inbisat, ya'ni uzanıp serilmek, salmak salıvermek ma'nasına gelir. « سَبَتَ شَعْرَهُ » denilirki başta burulup toplanmış veya örülmüş olan saçının bir mıktarını uzatıp salıverdi demektir. Ve mütehayyir olmak ma'nasına da kullanılır. Sübat kelimesi de aslında böyle kesmek ve salıvermek emfhumlariyle alâkadar olarak kesgin fikirli dâhî ve ayyar kimse ve ölüm ve bir nevi' uyku ve bir hastalık ma'nalarına mecaz olarak kullanıldığı gibi rahat ma'nasına da olabileceği söylenmiştir. Edva, ya'ni emraz ekseriya bu vezinde olmasına nazaran bu kelimenin de ölüm veya bir maraz mahiyyetinde olması da nazarı i'tibare alınmıştır: Şu kadarki burada uykunun sübat olması,

ni'metler miyanında sayılmış olması hasebiyle bundan bir zarar ma'nası değil, fâide ve ni'met haysiyyeti murad edilmiş olduğu da anlaşılmaktadır. İşte bu esbabdan dolayı uykuya hangi ma'na ile sübat denilmiş olduğunda ıhtilâf edilmiştir. Şübhe yokki burada sübat doğrudan doğru uyku demek olamaz. Çünkü uykunuzu uyku kıldık demek ma'nasız görünür. Bunu daimî bir uyku değil, kesik bir uyku ma'nasına, ya'ni hayatınıza muzır değil, biraz uyuyarak dinlendikten sonra uyanıp yine işlerinizi görebileceğiniz hafif ve münkati' bir uyku diye tefsîr edenler olmuştur. Netekim bizimde bir uyku kestirdi, bir kestirme yaptı dediğimiz vaki'dir. Keşşaf gibi müfessirlerin bir kısmı ise «وَهُوَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ» mazmununa muvafık olmak üzere uykunun bir mevt gibi olması ma'nasını tercih etmişlerdir. Ve bunun hayat demek olan ma'aşa tekabüliyle fasıl gününü anlatması cihetinden makama daha muvafık olacağını söylemişlerdir.

Sh:»5535

Lâkin burada bunun ni'metleri ta'dad miyanında zikri umumiyyetle buna pek mülâyim görünmez, bundan dolayı diğer bir kısım müfessirîn burada sübatin sükûn ve rahat ma'nasına olmasını tercih eylemişlerdir. İbni Cerîri taberî mevt ma'nasına işaretle beraber demiştirki sebt ve sübat sükûndur. Netekim rahat ve

huzur günü olmak i'tibariyle sebte Sebt denilmiştir. Ve ma'na şudur: uykunuzu sizin için bir rahat ve huzur kıldık, onunla dinlenirsiniz ve ruhlarınız sizden ayrılmamış hayy olduğunuz halde şuursuz ölü gibi sükûnette olursunuz اهـ. Ebu Hayyan da demiştirki: sübat, sükûn, ve rahattır. « سَبَتَ الرَّجُلُ » Denilir şuğlü terk edip istirahat etti demektir. Bir de sübat, ma'ruf bir ıllettirki insana ifrat ile sükût ettirir hattâ katil olur, uyku da ona benzer fakat zararında değil. اهـ. Kazîbeyzavî de bunları şöyle telhîs etmiştir: Sübaten kuvayi hayvaniyyenin yorgunluğunu izale ile iztirahatı için ihsas ve hareketten kesim yâhud ölüm, çünkü ölüm iki teveffînin biridir. Meyyite de mesbut denilmesi bundandır. Bunun aslı da kat'etmektir. اهـ. Süyutî de Celâleynde: bedenlerinize rahat demiştir اهـ. Bunlara karşı sübatın lügatte rahat ma'nasına geldiği varid değildir diyenler olmuş ise de şöyle cevab verilmiştir: rahat ile tefsîr edenlerin muradı hakikat olarak değil, mecaz olarak buna ma'nayı ifade ettiğini anlatmaktır. Ki bunda iki vecih vardır.

BİRİSİ, hiss-ü hareketin kesilmesi i'tibariyle ölümde de bir sükûn ve rahat bulunduğundan ölüm ma'nası dolayısiyle bir mecaz olmasıdırki mecaz bimertebeteyn demektir.

BİRİSİ de doğrudan doğru kesmek veya salınmak ma'nasından olarak yorgunluğu kesmekte ve salınıp yatmakta rahat mefhumu bulunmasıdır. Şu halde bu tafsîlden netice de şu olur: uykunun sübat olmasında

bütün bu ma'nalara delâlet eden bir mefhum ile tarifi var demektir. Bu haysiyyetle sübat, uykunun evvelâ uzviyyetin

Sh:»5536

faaliyyetinde bir yorgunluk ve salıklık ile bir kesirlik ve hissin muvakkaten kesilmesi ile hayata zıd bir ta'tîl ve durgunluk olması hasebiyle bidayeten bir baygınlık veya ölüm ma'nasında marazî ve menfî mahiyyette bir hâdise, sâniyen bunun mütemadi olmayıp bu müddet zarfındaki sükûn ve durgunluk içinde bir dinleniş ile o yorgunluğun kesilip yeni bir nefh ile ba's ba'delmevt gibi yeni bir neş'ette uyanmak üzere hayatın isitıkbaline te'alluk eden bir istirahat: bir kür olması hasebiyle de nafi', sıhhî, müsbet bir hâdise olduğun ve binaenaleyh uykunun bizâtihî değil, neticesi i'tibariyle maksud bir ni'met sayılması lâzım geleceğini anlatan, ya'ni fiziyolojisini hulâsa eden bir ta'rifi olmuş olur. Bunun ise tafsîli Tıbba te'alluk ettiğinden mealde subat lâfzını terceme edemiyerek tefsirde bunları göstermek üzere aynen muhafazasını daha muvafık buldum. Çünkü bunda uykunun karanlık ile alâkadar olan ölüm ve hayat arasındaki karanlık mahiyyetine tam bir teması vardır. Böyle bir halde ise açıkta kalmak tehlüke ve örtünüp ağyarin nazarından gizlenmek lâzım olduğu için 10. ﴿وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا﴾ geceyi de bir libas yaptık - libas

ma'lûm olduğu üzere bedeni bürüyüp örten geygî veya örtüdür ki burada sırta giyilen iç çamaşırından ziyade yorgan gibi üstten örtünülen örtü ma'nâsı daha iyi yakışır. Nasıl ki elbise insanın ayıb ve kusur yerlerini örtmek, ya'ni setri avret eylemek, soğuktan ve sıcaktan ve haşarattan korumak gibi bir takım fâideleri haiz ise gece de zulmetiyle agyardan, düşmandan, yırtıcı hayvanlardan gizlemek ve münebbih veya gammaz olan zıyanın ihtizazatından saklamak ve ayni zamanda açıktan erilemiyecek bir takım maksadlara ermek için bir pusu hizmeti görmek gibi nice fâideleri haizdir. Netekim Mütenebbî bu ma'nâda şöyle demiştir:

Sh:»5537

وكم لظلام اليل عندى من يد تخبر ان المانوية وكذب

وقاك ردى الاعداء تسرى اليهم و زرك فيه ذوالدلال المحجب

11. ﴿وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا﴾ - MEAŞ, maıyşet gibi mimli masdar olarak ıyş, geçim ma'nâsınadır ki Râgıbın beyanına göre hayvana muhtass olan hayat demektir. Sırf melekî ve ruhanî hayata pek ıyş ıtlak edilmez. Urfümüzde meaş mecaz olarak sebebine de ıtlak olunur. Burada ismi zeman olması da tecviz olunmuştur ki gündüz hayat ve geçim için çalışmak vaktı demek olur. Demek ki uyku ve gece bu suretle gündüz çalışmak için bir ıhzar olduğu gibi uyanıp gündüz çalışmak da hayat gayesine irmek ve yarınki hayat için bir hazırlanmaktan ıbarettir. Bu çalışmak insana aid olmakla beraber yalnız onun işi de değildir. Yaratan halikın bir tahsîsıdır. Ve bunların yapılabilmesi ve o döşeğin döşenmesi için evvel emirde mekân olacak bir yurd bir bina lâzımdır ki o da şöyle beyan buyuruluyor 12.

﴿وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا﴾ -

SEB'I ŞİDAD, yedi sağlam bina ki Sûrei Mülkte beyan olunduğu üzere yedi Semâdır. Bunlara burada şidad ta'bir edilmesi, insan binaları gibi müruri zeman ile yıpranı vermemesi, i'tibariyle kuvvetine ve muhkemliğine ve dâfıa hududlarının şiddetine işarettir. Bu âyetlerde « وَجَعَلْنَا » fıılleri yukarıdaki « اَلَمْ نَجْعَلِ » üzerine atf ile istifhamın hayyizinde dahil olmak i'tibariyle burada seb'ı şidad buna ilk muhatab olan Mekke müşrikleri de dahil olmak üzere umumun görüp anlaya geldiği yedi Seyyarenin harekâtı ve dafıası hududlariyle çizilmiş olan Semâ aksamı olmak kâfi görünür. 13.

﴿سِرَاجًا وَهَّاجًا﴾ - Güneş

sh:»5538

VEHHAC, ateşin yalınlanarak şa'şealı ve heyecanlı bir surette parıldaması ma'nâsına « وهج » den mübalega sıygasıdır ki pek şa'şealı parıl parıl demektir. 14. ﴿وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ﴾

- MU'SIRRAT, mu'sırın da mu'sıranın da cem'ı olabilir. Bu vasıf da bir kaç vechile cem'ıyyetli ma'nâlar ifade eder. Zira ı'sardan müştaktır. I'sar da sıkmak bir şey'in suyunu, usaresini çıkarmak ma'nâsına veya vakıt ma'nâsına asırdan muştak if'al olmakla hemzesi dühul veya haynunet veya ta'diye olduğuna göre vaktına girmek sıkım vaktı gelmek, sıkıp usaresini çıkartmak ma'nâlarına masdar olduğu gibi sıkıp kavuran bora ve kasırga ma'nâsına isim de olur. Bunun için haynunet ma'nâsiyle i'sardan bülûğ çağına iren veya yirmisine yaklaşan kıza mu'sir denildiği gibi olgun üzüm gibi sıkılıp usaresini çıkarma zamanı gelmiş şeylere veya cendere, mengene gibi sıkıp usaresini çıkartan kuvvetlere dahi mu'sıra denilir. Burada bu ma'nâların her birine göre mu'sırât yağmur yağdırma zamanı gelmiş bulutlar veya onları cendereler gibi sıkıştıran rüzgârlar veya semâvat diye tefsîr edilmiş ise de ta'yinine kalkışılmaksızın sıkım zamanı gelmiş usâreliler veya usâre

çıkartanlar mefhumiyle ıtlakı üzere anlaşılmak daha cem'ıyyetli olacağından mealde mu'sıreler demekle iktifayı nazmın inceliğine daha muvafık gördük.

﴿ثَجَّاجًا﴾ - SECC ve SÜCUC, lâzım ve müteaddî olarak suyun veya bir mayi'in kesretle dökülüp şarlıyarak akması veya akıtılmasıdır. 15. ﴿لِنُخْرِجَ بِهِ﴾ - inzalin hikmetini ve gayesini beyandır. « لام » akıbet « بـا » sebebiyyet içindir.

Sh:»5539

16. ﴿اَلْفَافًا﴾ - «leff» in cem'ı, mülteff, girift, ya'ni sarmaş dolaş 17. ﴿اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ﴾ - « اَلَمْ نَجْعَلِ » den beri istifham ile takrir olunan fi'illerin delâlet ettikleri netice ile o büyük haberi beyana şüru'dur. Ya'ni o uykudan bir kalkım vaktı ve o hububat ve nebatatın ve o bağların bağçelerin birer kesim vaktı olduğu gibi bütün bu Dünya hayatın da bir kesimi ve o ıhtilâfların bir halli, ve o ni'metlerin bir hisab ve mes'uliyyeti vaktı olan bir gün geleceği ve o günün bunlara bir had ve nihayet olmak üzere ılmi ilâhîde ta'yin edilmiş bir miykat olduğu muhakkaktır. Bunun geleceğini bu delillerden icmalen olsun anlamanız lâzım gelir, anlamak istemediğiniz surette de ileride kat'ıyyen

bileceksiniz. Haberiniz olsun ki Mürselât Sûresinde geçtiği üzere muhakkak bir fasıl günü gelecektir. Ve o şaşmaz bir miykattır. O fasıl günü 18. ﴿يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ﴾ o gündür ki sura üfürülür - bu nefhın yıkım nefhası olan ilk nefha değil « ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ » mısdakınca Kıyam ve intibah nefhası olan nefhai sâniye olduğu da şununla anlatılıyor ﴿فَتَاْتُونَ اَفْوَاجًا﴾ - fa, fesıyhadır. Ya'ni sur üfürülünce siz ölüler uykudan uyanır gibi uyanır kalkarsınız da « يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ » mantukunca her ümmet imamiyle çağırılarak derhal alay alay, ümmet ümmet, cemaet cemaet mahşere gelirsiniz, 19. ﴿وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ﴾ Ve o sırada Sema açılmıştır. - Nizamı âlem değişmiş, bugün kapalı, sağlam bir bina olan Sema, feth edilmiş, sûrei Hakkada geçtiği gibi, « وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ » mazmunuca inşikak edip yeryer açılmıştır. ﴿فَكَانَتْ اَبْوَابًا﴾ da hep kapılar kapılar ıbaret gibi küşad edilmiştirki emri ilâhî ile Melekler inecek Ruh ve Melâike saf saf olacaktır, Razî derki: bu fetih « ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ﴾ . ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ﴾

âyetlerinin ma'nasıdır, çünkü teşakkuk, tefattur, fetih mütekaribdirler. Denilmiş ise de bu pek kaviy değildir. Çünkü kapı açılmaktan anlaşılan ma'na teşakkuk ve tefatturdan anlaşılan ma'nadan başkadır. Sema, bab bab olabilir, sonra o kapılar açılır da Semanın cirminde yarıklık, çatlaklık bulunmıyabilir. Hattâ delâili sem'iyye, delâlet etmektedirki bu kapıların fethi, husule geldiğinde derki inşikak ve infitar ile bilkülliyye fena husule gelecektir اهـ. Buna nazaran Semanın açılması henüz kendisinin çatlaması ve yarılması ve bilkülliyye yıkılması değil, onların mukaddimesi olmak üzere kapılarının açılması ve sanki hepsi kapı imiş, açık kapılardan ıbaret imiş gibi olması demek olur. Lâkin bunlar yıkım nefhası olan nefhai sa'ka aiddir. Burada ise nefhai kıyam anlaşıldığından bu fetih, inşikaktan evvel değil « يَوْمَ نَطْوِى السَّمَآءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ » buyurulduğu üzere Semanın tayyile fenâi küllîden sonra « كَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ » mucebince ilk hılkat gibi iadenin başlangıcı olarak Âhıret nizamının kurulmağa başladığı sıra, ya'ni gelecek olan « يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا » gününün mebde'i olmak, bu Sûrenin siyakına daha ziyade muvafıktır. Ve bu kapılar yalnız Melâike ve Ruhı a'zamın inmesi için değil, Sûrei A'rafta « اِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ » âyetinde geçtiği üzere kâfirler için açılmayıp Cennete girecekler için açılacak olan Sema

kapılara da bunlar olacaktır. Şu halde bu Sema, inşikak ve infitar edecek olan Dünya Seması değil, Âhıret

Seması demektir. Ki şu âyetler de buna delâlet eder gibidir. 20.

﴿وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا﴾ Ve dağlar yürütülmüş de bir serab olmuştur. -

Bir şey kalmamış, daha evvel ilk nefhada bütün eczası heba'en mensûrâ savrulmuş «

وَحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً» âyetinde anlatılanlar

tehakkuk edip arz veya mahalli düpedüz olarak «

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ» sirri zâhir olmuş

bulunacağından Dünyada arz döşeğinin evtadı

Sh:»5541

olan o dağlar o gün serab gibi hayale dönmüş , artık iztırabata sed çekecek hiç bir halleri kalmamıştır. Bu

suretle fasıl gününün kuruluş ve hevli anlatıldıktan sonra o günün muzaf olduğu fasıl, ya'ni ayırdım ahkâmı

da şöyle tafsîl olunuyor. 21. ﴿اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا﴾ Şübhesizki Cehennem

mirsad olmuştur.

MİRSAD, rasaddan ismi âlet veya mıt'âm gibi mübâlega sıygası vezninde olmakla beraber mihrab, mizmar gibi daha ziyade ismi mekân olarak kullanılır bir kelime olduğu beyan olunuyor. Binaenaleyh mirsad, dürbün gibi rasad aletinden ziyade rasad yeri, terassud mahalli ma'nasına kullanılır ki avcının av gözlediği yer gibi gözetme yeri, terassud noktası demek olur. Maamafih gözetme âletine de, gözetme yerine de ıtlâkı hâkikat olmak lâzım gelir. Bu gibi mekânların âlet ve vasıta ma'nasında olmaları haysiyyetiyle ismi âlet sıygasiyle ta'bir edrilmiş olmaları melhuz olduğu gibi mübaleğa sıygasiyle sıfat ve nisbet ma'nasında ıtlâkı mecazî olmaları da melhuzdurki bu i'tibar ile mirsad çok gözetici mefhumiyle mekâna nisbet edilmiş olur. Ebu Hayyan derki: nisbet ma'nasına delâlet eden haberlerin ve sıfatların hepsine teksîr ve lüzum ma'nası vardır. Cehennem de zebanî Meleklerin kelimei azâb hakk olmuş azgınları yakalamak için gözetip durdukları bir mirsaddır. Mukatil demiştirki düşmanların mahbisi, dostların geçiti 22. ﴿لِلطَّاغِينَ﴾ tuğyan edenler, azgınlık yapanlar için - ki bu, mısrada da, meâbe de te'alluk edebilir. Ya'ni azgınlar için bir mirsad, yâhud azgınlar için ﴿مَاٰبًا﴾ bir me'ab - dönüp varılacak son yer olan bir mirsad olmuştur. Mirsadın sıfatı veya bedel veya « كَانَتْ » in ikinci haberidir. 23. ﴿لَابِثِينَ﴾ - mukımîn ma'nasına

«tagînden hâli mukadderedir. Ya'ni o haldeki onlar orada ikamet edip durmak üzere ﴿اَحْقَابًا﴾

-

AHKAB, hukubun cem'idir. Hukub, tetabu' ve tevalî ma'nasını tezammun ederek karn, asır gibi alettevalî birçok seneleri ihtiva eden bir devir demektirki seksen küsür yıl diye şâyi'dir. Her biri bin sene demek olan Âhıret günleriyle senesi üçyüz altmış gün olmak üzere seksen yıl diye merviydirki yirmi dokuz bin sene kadar bir devir demek olur. Yetmiş bin sene diyenler de olmuştur. Herne olsa hukub mütenahî bir müddet ifade ettirildiğinden dolayı buradan Cehennem azâbının tenahîsini anlamak istiyenler olmuştur. Lâkin gaflet edilmemek ıktiza ederki müfred olan hukubun mütenahî olmasından cem'i olan ahkabın da mütenahi olması lâzım gelmez. Müfessirîn demişlerdirki bu kelimede tetabu' ve tevalî mefhumu bulunduğu ve az bir müddetin de tevalî ve te'akubu nâmütehahî gidebileceği cihetle « اَحْقَابًا » demek devirlerce nâmütanahî demek olur. Netekim bir çokları da hukub dehir demek olduğunu söylemişlerdir. Sonra buradan tenahî fehm olunduğu farz olunsa bile bu bir mefhum muhaliftir. Diğer âyetlerde sarih olan ebed naslarına mu'araza edemez, bundan başka tağîn ta'biri müttakîler mukabili olarak usatı mü'minîne de şamil bir ma'nada mülâhaza edildiği surette tenahî onlara nazaran olabilir. Filvaki' Cehennemin usatı mü'minîne

mahsûs olan tabakası nihayet söneceği hakkında bir hadîsi şerif de merviydir. Buradan Dünyada mahkûm ve esir milletlerin hallerine de bir işaret çıkırılabilir. 24. ﴿بَرْدًا﴾ heva serinliği veya uyku 25. ﴿اِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا﴾ -

HAMÎM, sıcak kaynar su, GASSAK ehli Cehennemin cesedlerinden dökülen akan irin, dökülmek, insıbab ve

Sh:»5543

seyelan ma'nasına «gassak» tandır. 26. ﴿وِفَاقًا﴾ - Tam muvafık ma'nasına mübaleğa için masdar ile vasıftır. Vechi muvafekat, çünkü tekzîb, ebedî nefîdir. 28. ﴿كِذَّابًا﴾ - Tekzîb ma'nasına yine te'fil babından masdardır. - 30. ﴿فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا﴾ Bu da azâbın ademi tenahîsinde nasstır.

Tagîlerin, mükezziblerin halini beyandan sonra müttakîlerin haline geçilerek buyuruluyorki:

﴿٣١﴾ اِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣٢﴾ حَدَآئِقَ وَاَعْنَابًا ﴿٣٣﴾
وَكَوَاعِبَ اَتْرَابًا ﴿٣٤﴾ وَكَاْسًا دِهَاقًا ﴿٣٥﴾ لَايَسْمَعُونَ
فِيهَالَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٦﴾ جَزَآءً مِنْ رَبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا
﴿٣٧﴾ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ
لَايَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٨﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا
لَايَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٩﴾ ذٰلِكَ
الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهِ مَاٰبًا ﴿٤٠﴾ اِنَّآ
اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ
الْكَافِرُ يَالَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا﴾

Sh:»5544

Meali Şerifi

Şübhesizki korunanlara halâs ve kâm var 31 Hadîkalar var, üzümler var 32 Ve turunç sîneli yaşıtlar var

34 Ve bir dolgun peymâne var 33 Orada ne boş bir lâf işitirler ne de bir tekzîb 35 Bir karşılık ki rabbından

atâ, yetermi yeter 36 O Göklerin ve Yerin ve bütün aralarındakilerin rabbı, Rahman, bir hıtaba malik olamazlar ondan 37 O günkü Kıyama duracak Ruh ve Melâike saf saf 38 Bir kelime söyliyemezler, o kimseden başka ki o Rahman ona izin vermiş o da savabı söylemiştir 38 O günkü haktır, o halde dileyen Rabbına varacak bir yüz edinsin 39 Çünkü biz size yakın bir azâbı ıhtar ettik, o gün ki kişi ellerinin ne takdim ettiğine bakacak ve diyecek ki kâfir: ah nolaydı ben bir türâb olaydım 40

31. ﴿مَفَازًا﴾ MEFAZ - fevz ma'nâsına mimli masdar veya fevzgâh ma'nâsına ismi mekân olabilir. Fevz halâs ve zafer, ya'ni korkulardan, acılardan kurtulup muradlara irmektir. Ba'zan yalnız kurtuluş; ba'zan da yalnız zafer ma'nâsında kullanılırsa da hakikati ikisidir. Tenvin ta'zım içindir. Ya'ni büyük kurtuluş büyük meram var, ki o ebedî azâbdan halâs, ebedî na'îm ve sevaba nailiyyettir. Yâhud büyük bir fevz yeri var ki o da dârünneıym olan Cennettir. Ve Dünyada azgınların en ziyade tuğyan ve hırslarını tahrik eden zevklerinden olmak hasebiyle onların rağmine şunlar: bedeli iştimal veya bedeli ba'z tarikîyle mefazın ba'zı neş'elerini beyandır. 32. ﴿حَدَآئِقَ﴾ hadîkalar -

HADÎKA, suyu olan ve türlü meyva ağaçlarını ve çiçekleri havî ve etrafı dıvar ile muhat bulunan bostan ve bağçe demektir ki hey'etçe, göz bebeği demek olan, hadekaya teşbihan bu nam verilmiştir.

﴿وَاَعْنَابًا﴾ -

Sh:»5545

A'NAB, üzüme de üzüm bağlarına da denir. 33. ﴿كَوَاعِبَ﴾ - «Kâ'ıb» in cem'i kimemeleri kübik, ya'ni yeni ağırşaklanmış, turunç memeli denilen taze kızlara denir ﴿اَتْرَابًا﴾ «tirb» in cem'i, hep bir yaşta, ba'zı tefsirlerde Cennet kızları on altı yaşında, erkekleri otuz üç yaşında diye merviydir. Sûrei Vakıaya bak 34. ﴿دِهَاقًا﴾ dopdolu - « هَلْ اَتٰى » Sûresinde « اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَاْسٍ » bak. 36. ﴿حِسَابًا﴾ Burada hisaben « حَسْبُنَا اللّٰهُ » de olduğu gibi tam kifayet ma'nâsından yeter mi yeter deyinceye kadar kâfi ve vâfi mealinde tefsîr olunmuştur ki tağîlerin amellerine göre « جَزَآءً وِفَاقًا » sına mukabil, müttakîlere amellerinin ecrinden fazla olarak « عَطَآءً حِسَابًا » tam mükâfat 37. ﴿رَبِّ السَّمٰوَاتِ الخ﴾ - « رَبِّكَ » den bedeldir. ﴿الرَّحْمٰنِ﴾ - atfi beyan ﴿لَايَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا﴾ ondan bir hıtaba malik olamazlar. - Rahman tealânın rübubiyyetinde gayeti azamet ve celâlini ve ceza ve atade istıklâlini beyandır. Ya'ni o öyle azametli ve şerikten münezzeh öyle bir zül'celâldir ki bütün mahlûkat fi'len onun işine müdahale etmek şöyle dursun onun namına kendiliklerinden bir söz söylemek veya ona bir hıtabda bulunmak salâhiyyetine malik

değiller. Meğer ki bundan sonra ki âyette beyan olunacağı üzere izin vermiş ola. O vakıt da malik olarak değil, me'zun olarak söyliyebilirler. 38. ﴿يَوْمَ يَقُومُ﴾ - « لَايَمْلِكُونَ » mazmununu takrirdir, takyid değildir. « لَايَتَكَلَّمُونَ » ye teallûku da tecviz edilmiştir. « يَوْمَ يُنْفَخُ » ye nâzır olarak ondan bedel olması bize daha muvafık görünüyor. ﴿الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ﴾ - « الرُّوحُ » deyince « قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى » buyurulan ruh

Sh:»5546

cinsi tebadür eder. «Ruh Allahın cünudundan bir cünddür. Melâike değildirler. İlh» Mealinde rivayet olunan bir hadîs de buna delâlet eyler. Ba'zıları Melâikenin hafezası demişler, ba'zıları da ervah üzerine mü'vekkel Melek demişler. Gazalî İhyasında «ruh denilen Melek, ervahı ecsama sokandır. Çünkü o teneffüs eder. Enfasından her nefeste bir cisimde bir ruh olur. Ve bu haktır erbabı kulûb onu basîretleriyle müşahede ederler» demiştir. İbni Abbastan rivayet olunan kavilde ise Cibrîldir. Demiştir ki: Cibrîl aleyhisselâm Kıyamet günü Cebbar tealânın huzurunda azâbullahdan havf ile titriyerek kıyama duracak, « سبحانك لا اله الا انت ما عبدناك حق عبادتك = sübhansın yarab, senden başka ilâh yok, biz sana hakkıyle ıbadet edemedik» diyecektir اهـ. Bu rivayetlere göre « الرُّوحُ » da « الف لام » ahd için demektir ki « مِنْ رَبِّكَ » karînesiyle muhatab Resulullah

olduğu cihetle onca ma'hud olan ruh demek olur. Beyzavî bunları şöyle telhıys eder. Ruh, ervah üzerine mü'vekkel bir Melek veya ervah cinsi yâhud Cebraîl, yâhud Melâikeden a'zam bir halktır اهـ. Şu halde mazmununa iyman edip tafsîline el'ılm-ü ındallah demek daha muvafık olur. Sûrei Meariçin başına ve Sûrei İsrada « قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى » âyetine bak. ﴿صَفًّا﴾ - Bundan bir saff anlıyanlar olmuşsa da « وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا » saf saf olmasını anlatır. ﴿لَايَتَكَلَّمُونَ﴾ - Cümlei istînafiyye olarak « لَايَمْلِكُونَ » mazmununu takrirdir. Onun için zamir, Ruh ve Melâikeye racı' olabilirse de « لَايَمْلِكُونَ » gibi bütün Semavât ve Arz ehline racı' olması daha mutabıktır. Ya'ni gerek Ruh ve gerek Melâike ve gerek saireden hiç biri ne bir şefaat, ne bir taleb, ne de her hangi bir maksad ile bir söz söyleyemezler. ﴿اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا﴾ Ancak o Rahmanın izin verdiği savab söyleyen kimse müstesna - O kimse izne ıktiran etmek ve savab söylemek şartiyle söyleyebilir.

Sh:»5547

Ve söylemesi malikiyyetle değil, müsaade ile olmuş olur. Demek ki bu izn ile istisnada şefaat kapısının bir küşadı vardır. Makamı kurbde bulunanlar bu suretle şefaat edebileceklerdir ki Sûrei İsrada « عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا » âyetinde geçtiği ve şefaat hadîsinde

beyan olunduğu üzere bu makam ilk evvel şefaati ammeye me'zun olan Resulullahın makamı mahmududur. Hususî şefaatlar ondan sonra olabilecektir. O izinden sonra da bunlar savab söylemiş, hakka isabet etmiş olmakla meşruttur. Fakat makamı kurbde bulunanların huzurı Rahmanda savabın gayrisini de söylemeleri ihtimali de melhuzmudur ki « وَقَالَ صَوَابًا » diye bu şartın ayrıca tasrihine lüzum olsun? Diye bir suâl hatıra gelebilir. Buna iki türlü cevab verilebilir.

BİRİSİ: « وَقَالَ صَوَابًا » o izne nâil olabileceklerin sıfatı kâşifesini ve şefaatin birinci şartını beyan olmasıdır. Ki o izin de savab söyleyenlere verilir diye makamı kurbi beyan olmuş olur. Böyle savabı söyleyebilmek de «

«وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ

mazmununa intibak ile olabilir. Önce Allahın rızası olup olmadığını bilmek ise « وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهٖٓ اِلَّا بِمَا شَآءَ » buyurulduğu vechile ancak Allah tealânın meşiyyeti mahsusasına mütevakkıf ve mahdûd olduğundan onu anlamadan şefaate kalkışmak tehlükeli ve onun için şefaat edecekler « وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ » korka korka şefaat edecek ve ancak isabet edenlerinki kabul olunacaktır. Bu surette istisna « لَايَتَكَلَّمُونَ » nun fâillerindendir.

İKİNCİSİ, bir ihtimal de haklarında söz söylenecek, şefaat olunacaklardan istisna, savab kaydi de onlara aid olmasıdır. Ya'ni Rahmanın izin verdiği ve Dünyada bir savab söylemiş olan kimseler hakkında söylemeleri ve şefaat etmeleri müstesna, demek olurki bir takım müfessirîn buna kail olmuşlardır ve bu takdirde mezkûr suâl esasen varid olmaz. Bu surette bir savabdan murad da kelimei tevhîd « لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » demek olup « شَفَاعَتِى لاَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ اُمَّتِى » hadîsi şerifi mucebince ehli kebairden olan mü'minler hakkında

iymanlarından dolayı erinde gecinde şefaatin kabul olunabileceğini beyan olmuş olur.

39. ﴿ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ﴾ - geçen beyanatı te'kiddir. « الْيَوْمُ الْحَقُّ » mübteda « ذٰلِكَ الْيَوْمُ » haber, yâhud « ذٰلِكَ » mübteda, « الْحَقُّ » haberdir. Ya'ni bervechibalâ haber verilen kıyam ve fasıl günü Hâk gündür yâhud o haber verilen gün beyan olunduğu vechile hak, vukuu şübhesiz muhakkaktır. ﴿فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا﴾ Fai

fasıyha ile ihbarın fâidei müterettibesini tefhimdir. Ya'ni hal böyle: o gün hak ve bunun size haber verilmiş olduğu muhakkak olunca bundan sonra iş sizin meşiyyetinize, iradei cüz'iyyenizle kesbinize bağlıdır. O halde herkim o sıfat ve azameti anlatılan rabbına doğru varmak, onun rahmetine erip nâili meram olmak isterse ona götürecek bir meab, sonunda gayeye irdirecek bir merci' ve makam edinsin, ona göre bir yol tutsun. Ki bu tafsîlâttan anlaşıldığına göre o tekzibden korunup iyman ve ittika ile savab söylemek ve tâat yapmakla olur. 40. ﴿اِنَّآ اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا﴾ - Bu cümle «فَمَنْ شَآءَ» de «fa» nın delâlet eylediği şartı mahzuf mülâzemesinin ta'lîli ve azâbın yakınlığını beyandır. Ya'ni o hak haber verilmiş olunca o meşiyyetin lüzumu şunun içindir, çünkü biz size bu ıhbar ile bir azâbın tehlükesini haber verdik ki o azâb uzakta değil yakındır. Kişi ondan kendini kurtarmak için vakıt geçirmeden iyman ile çalışmak ıktıza eder. Zira o yakın azâb ﴿يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ﴾ o gündürki kişi o gün iki elinin ne takdim etmiş olduğuna, ondan önce hayır ve şer ne yapmış bulunduğuna bakacaktır. - Çünkü iş meşiyyeti abde rabt edilmiş olduğu için herkes kazancına bağlıdır. O azâb ancak kesbin ceza'i vifakı olarak verilecektir. ﴿وَيَقُولُ الْكَافِرُ﴾ Ve kâfir diyecektirki ﴿يَالَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا﴾

ah, nolaydım keşke ben bir türab olaydım - Ya'ni Dünyada toprak olaydım, meşiyyet sahibi insan yaratılmıyaydım, mükellef olmıyaydım da bugün azâb görmiyeydim, yâhud bugün toprak olaydım da ba'solunmıyaydım. İbni Ömer ve Ebî Hüreyreden ve Mücahidden merviydirki Allah tealâ o gün hayvanatı da ihzar edecek, birbirlerinden haklarını alıp ödeştirecek de sonra onlara türab olun buyuracak, hepsi toprak olacaklar. İşte kâfir onu gördüğü zaman onlar gibi türab olmasını temennî edecektir. Netekim sûrei Tekvirde « وَاِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ » gelecektir. Bu ma'nâlara göre türab hakıkat ma'nâsınadır. Fakat ba'zıları son ma'naya nazaran bunun tevazu'dan mecaz olması ihtimaline de kail olmuşlardır ki şöyle demek olur: keşke Dünyada kibr etmese idim, azginlıkla kafa tutmasa idim, mütevazı' olup Allaha iyman ve itaat etse idim. Lâkin zâhiri evvelkisidir. İşte o büyük haberde ıhtilâf eden kâfirler o gün hakıkati anlayıp böyle diyeceklerdir.